

**TÜRKİYE’DE AKARYAKIT
FİYAT ARTIŞLARI VE
2001-2002 ENFLASYONLA
MÜCADELE PROGRAMI
ÜZERİNDEKİ OLASI
ETKİLERİ**

Doç.Dr.Aykut KİBRİTÇİOĞLU*

ABSTRACT

**RECENT INCREASES IN PRICES OF OIL PRODUCTS AND
THEIR POSSIBLE EFFECTS ON THE 2001-2002
DISINFLATION PROGRAM IN TURKEY**

Following the financial crises in November 2000 and February 2001, the Turkish government canceled the 2000-2002 disinflation and economic restructuring program on February 22, 2001, and introduced a new program on April 14, 2001. According to this new program, the annual WPI inflation is targeted as 57.6 percent for 2001. In this paper, the author discusses both (1) the degree of necessity of increases in oil-product prices following the currency collapse this February and (2) the implications of their possible inflationary effects on the targets of the new program. He concludes that oil-product price increases can be economically justified by sharp rises in nominal exchange rates and moderate increases in world crude-oil prices. However, the accumulating inflationary pressures that stem from oil-price and exchange-rate increases may cause a remarkable deviation from the targeted annual inflation rate.

L Classification: E31, F40, Q43

First Version: Campaign, April 26, 2001

This Version: Campaign, May 4, 2001

***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Öğretim Üyesi ve University of Illinois at Urbana-Champaign’de Konuk Araştırmacı**

Özet

2000 yılında dünya ham petrol fiyatları 21 \$/varil ile 35 \$/varil arasında dalgalanır, TL/Dolar kuru ise % 24.4 kadar yükselirken akaryakıt ürünlerinin fiyatlarına yıl boyunca ortalama olarak sadece % 8.0 kadar zam yapılmıştır. 57. TC Hükümetinin 2000-2002 enflasyonla mücadele programı ilk yılda enflasyonu % 60'lardan % 30'lara dek düşürmesine rağmen, Kasım 2000 ve Şubat 2001 sonlarında patlak veren iki finansal kriz sonrasında kurlar dalgalanmaya bırakılarak 2001-2002 yılları için yeni bir programın hazırlıklarına girişilmiştir. Öte yandan, 2001'in ilk üç ayındaki petrol fiyatı artışları aynı yılın Şubat ve Mart ayı sonlarındaki ciddi kur sıçramaları ile birleşince, akaryakıt ürünlerinin fiyatlarına özellikle Mart ve Nisan aylarında peşpeşe zamlar yapılmıştır. Bu kısa makalede; 2001 yılının ilk 3.5 ayında gerçekleşen toplam % 57.6'lık akaryakıt zammının ne ölçüde gerekli olduğu ve söz konusu artışların, Hükümetin 2001 yılı için koyduğu % 57.6'lık toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) artış hedefini ne derecede etkileyeceği sorularına yanıt aranmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, yapılan zamlar maliyet artışları bakımından büyük ölçüde haklıdır. Ancak, akaryakıt zamlarının olası enflasyonist etkileri, Hükümetin 2001 yılı TEFE artış hedefine ulaşılmasını olanaksız kılmaya da oldukça güçleştirmektedir. Söz konusu hedefin tutturulabilmesi için, Hükümetin bundan böyle çok zorunlu olmadıkça akaryakıt ürünlerine zam yapmaması gerektiği ve bir

an önce kredibilitesi-güvenilirliği yüksek ve gerekli yasal reformlarla desteklenen yeni dezenflasyon programını bir bütün olarak ve kararlılıkla hayata geçirmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

JEL Sınıflandırması: E31, F40, Q43

İlk Versiyon: Champaign, 26 Nisan 2001

Bu Versiyon: Champaign, 4 Mayıs 2001

1. Giriş

Türkiye'de 1970'lerin sonlarından itibaren yaşanmakta olan yüksek ve kronik enflasyon sürecinin açıklanmasında ham petrol ve akaryakıt ürünü fiyat artışlarının rolü uzun yıllardan beri tartışılmaktadır.¹ 2001 yılının ilk üç-buçuk ayı içinde akaryakıt ürünlerine ardarda yapılan ve büyüklüğü birikimli olarak % 57.6'ya kadar ulaşan zamlar bu ilgiyi yine canlandırmış bulunmaktadır.² Bu kısa değerlendirme yazısında, özellikle şu iki soruya yanıt aranacaktır:

(1) Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal krizlerin ardından akaryakıt ürünlerine yapılan yoğun zamlar ne ölçüde gerçek maliyet artışlarıyla gerekçelendirilebilir?

(2) Mart-Nisan 2001 döneminde akaryakıt ürünlerine yapılmış olan büyük oranlı ardışık zamlar, yeni açıklanan 2001-2002 enflasyonla mücadele programının enflasyon hedefleri açısından ne ölçüde güçlükler yaratabilir?

Bu amaçla, önce 2. bölümde, mevcut Hükümetin "2000-2002 Enflasyonla Mücadele ve Yapısal Dönüşüm Programı"nı uygulamaya başladığı ilk yılda (yani

¹ Konuyu Türkiye için akademik açıdan dolaylı veya dolaysız olarak ele alan bazı çalışmalar için bak. Levy (1981), Olgun (1982), Özatay (1992), Aydoğuş (1993), Konukman (1996), Kibritçioğlu ve Kibritçioğlu (1999), Kibritçioğlu (1999, 2000) ve Berüment ve Taşçı (2000). Son yıllarda diğer bazı ülkeler veya ülke grupları için yapılan çalışmalara örnek olarak ise Bjornland (2000), IMF Research Department (2000) ve Hunt et al. (2001)'e bakılabilir.

² Konuyla ilgilenen diğer araştırmacıların yararlanabilmesi için hazırladığım bir internet sayfasını Nisan 1999'da dialup.ankara.edu.tr/~kibritci/oilinf.html adresinde kullanıma sunmuştum. Bu sayfanın yayınına, gerekli güncelleştirmeleri yaparak politics.ankara.edu.tr/~kibritci/oilinf.html ve www.staff.uiuc.edu/~kibrctgl/oilinf.html adreslerinde devam etmekteyim.

16. YIL

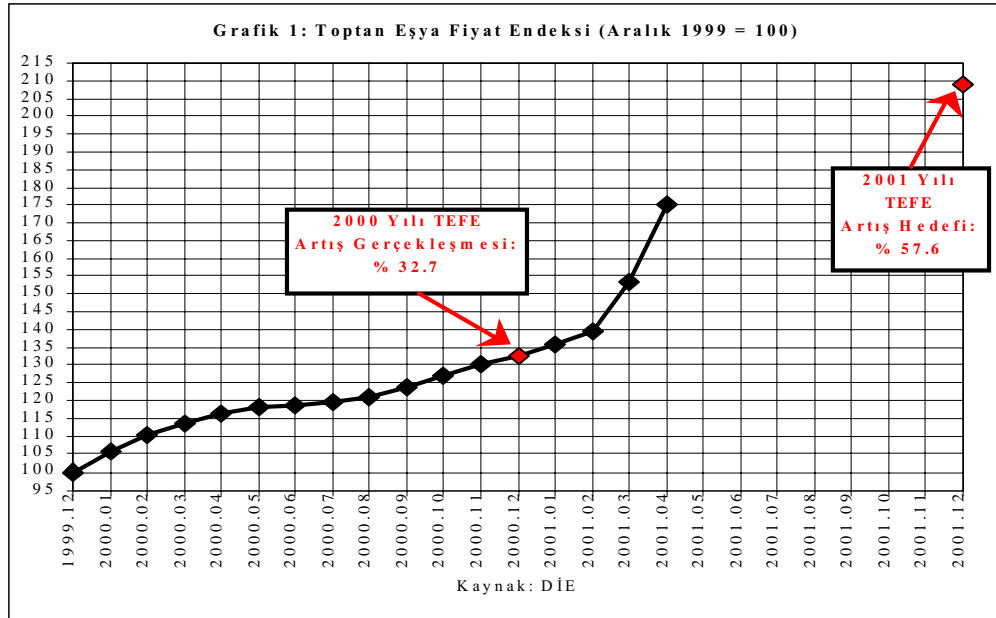
2000'de) konuyla ilgili temel ekonomik göstergelerde meydana gelen gelişmeleri ve Hükümetin o dönemdeki akaryakıt ürünü fiyatlandırma politikasını kısaca özetleyecek; daha sonra da, 3. bölümde, 2001'in Mart ve Nisan aylarındaki yüksek oranlı akaryakıt zamlarını doğuran ekonomik gelişmeleri kısaca gözden geçirip yukarıda belirtilen iki soruya yanıtlar vermeye çalışacağım. Çalışma, sonuç düşünceleri ile sona erecek.

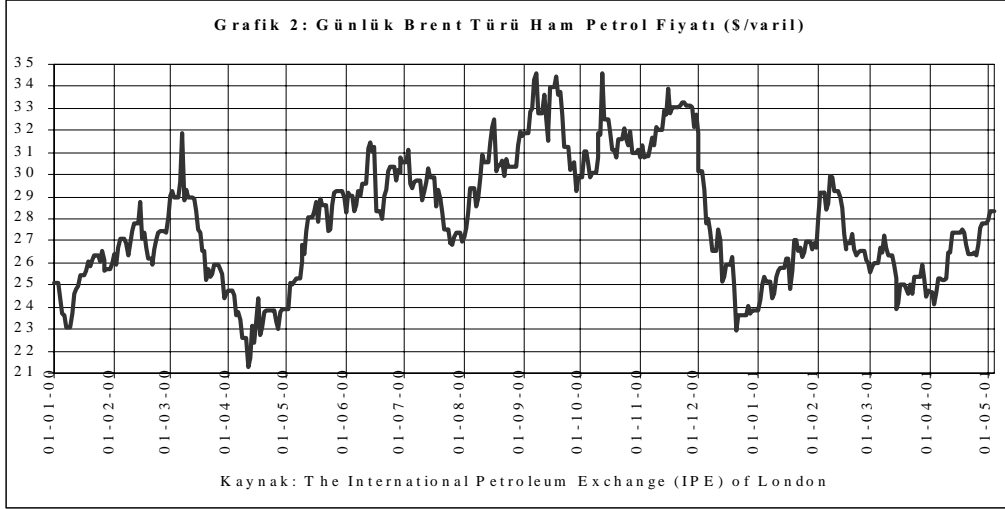
2. 2000 Yılında Enflasyon ve Akaryakıt Ürünü Fiyat Gelişmeleri

Türkiye'de toptan eşya fiyatları endeksinin (TEFE) 2000 yılı başından bu yana gelişimi Grafik 1'de gösterilmiştir. Buna göre, Hükümet, 2000 yılı uygulamaları itibarıyla yıllık enflasyonu % 60'lardan % 30'lara dek düşürmek bakımından başarılı gözükmemektedir. Ancak, Kasım 2000 ve onu izleyen Şubat 2001 finansal krizleri sonrasında, 2000 yılı başında uygulamaya koyulan üç yıllık döviz-kuruna-dayalı istikrar programı 22 Şubat 2001'de terk edilerek

kurlar dalgalanmaya bırakılmış ve bunu takiben enflasyonda yeniden bir hızlanma başlamıştır. Hükümetin 14 Nisan 2001'de kamuoyuna açıkladığı yeni programına göre, Aralık 2000 – Aralık 2001 dönemi için TEFE artış hedefi % 57.6 olarak ilan edilmiş bulunmaktadır. Buna karşılık Aralık 2000 – Nisan 2001 döneminde fiilen gerçekleşmiş olan TEFE artışı zaten % 32.2'dir ve 27 Şubat – 14 Nisan 2001 döneminde akaryakıt ürünü fiyatlarına ortalama % 54.2 oranında zam yapılmış bulunmaktadır.

Bilindiği üzere, akaryakıt ürünlerinin fiyatlarının oluşumunda, hükümetlerin vergilendirme tercihlerinin yanısıra, dünya ham petrol fiyatları (Grafik 2) ve TL/ABD Doları kurundaki (Grafik 3) gelişmelerin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Grafik 3'ten de görüldüğü gibi, 2000 yılı boyunca kurlar öngörüldüğü biçimde oldukça istikrarlı gelişmiş ve tek başına dikkate alındığında, akaryakıt ürünlerine zam yapılmasını pek fazla gerektirmemiştir. 31 Aralık 1999 – 31 Aralık 2000 döneminde Dolar kuru

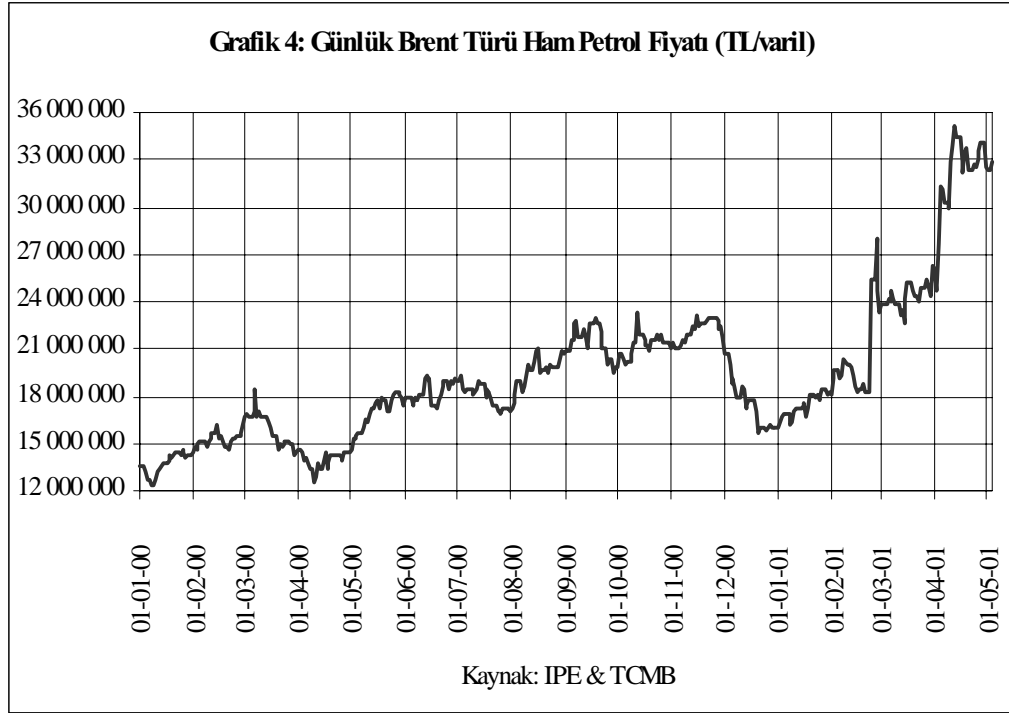
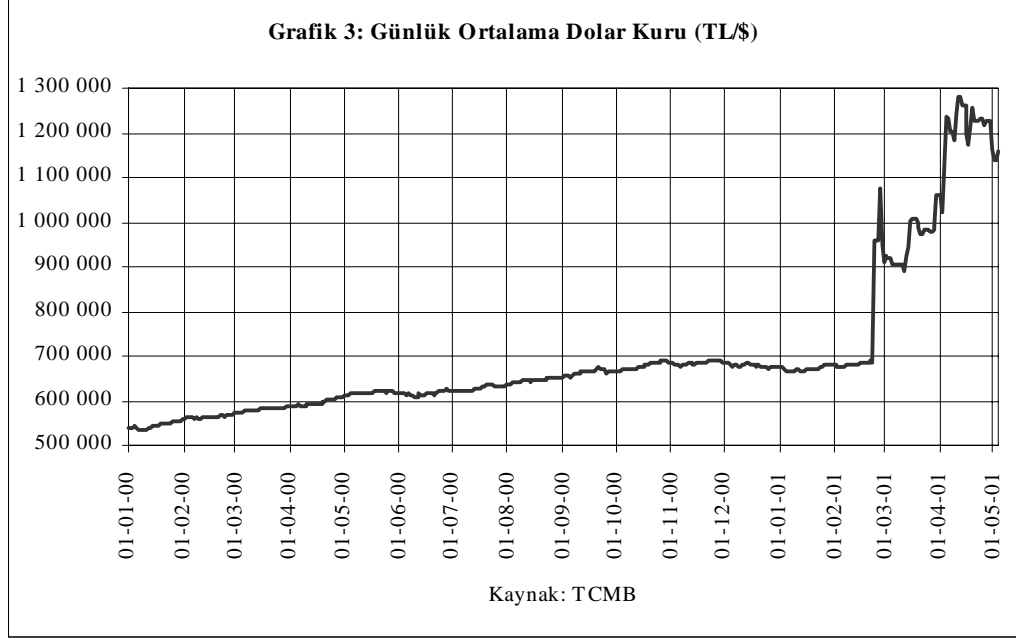

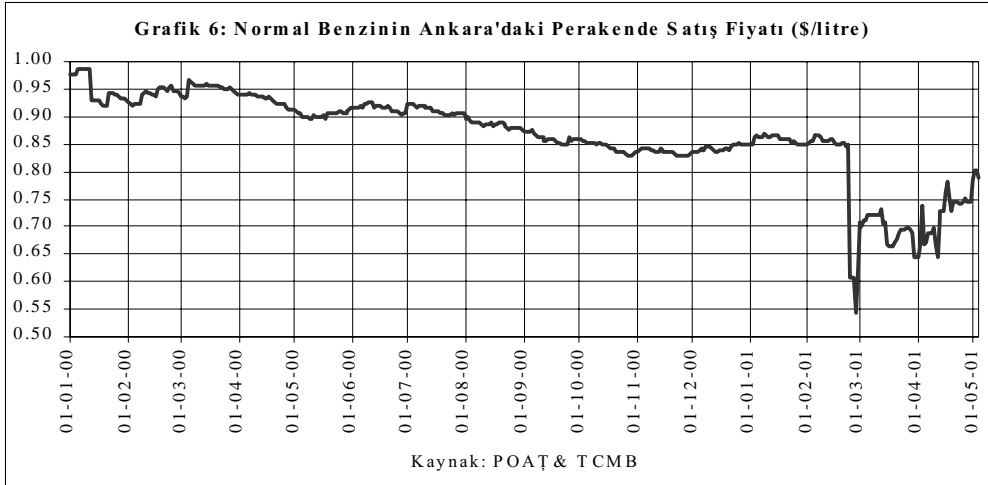
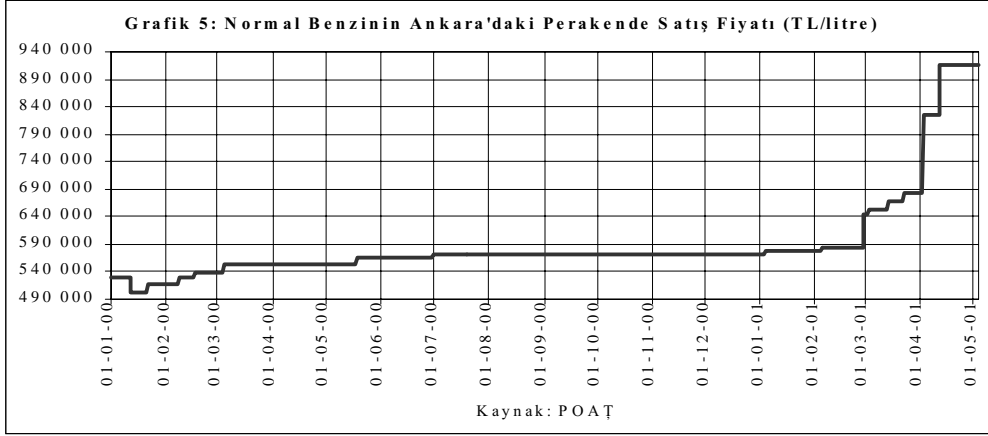
% 24.4 oranında yükselmiştir. Aynı zaman diliminde Dolar cinsinden ham petrol fiyatları % 4.8'lik bir azalmayla varil başına 25.1 Dolar'dan 23.9 Dolar'a kadar gerilemiştir. Ancak, Grafik 2'den de görüldüğü gibi, gerçekte ham petrol fiyatları 2000 yılı boyunca, 21 \$/varil ile 35 \$/varil arasında çok büyük dalgalanmalar göstermiştir. 2000'in ilk çeyreği boyunca ortalama 27 Dolar civarında seyreden ham petrol fiyatları, Mayıs – Haziran 2000'de genelde 30 \$/varil, Ağustos – Kasım 2000 döneminde ise 32.5 Dolar civarında seyretmiştir. 2000'in son ayında hızla düşüşe geçen fiyatlar, bir ara 23 \$/varil'e kadar gerilemiştir.

2000 yılı boyunca kurlar görece az artarken ham petrol fiyatlarının genelde ciddi artışlar kaydetmiş olması, ham petrolün TL cinsinden maliyetlerinde küçümsenmeyecek ölçülerde artışlara yol açmıştır (Grafik 4). Bu nedenle, akaryakıt ürünleri sektörünün temel girdisi durumundaki ham petrolün TL cinsinden fiyatlarındaki bu artışların Hükümet tarafından akaryakıt ürünü fiyatlarına ne ölçüde yansıtıldığını görmek için

Grafik 5'e bakabiliriz. Grafik 5'te, diğer akaryakıt ürünü fiyatlarının uygun bir temsilcisi olarak kabul edebileceğimiz normal benzinin Ankara'daki pompa satış fiyatları (TL/litre) gösterilmiştir. Grafik 6'da ise, aynı değişkenin \$/litre cinsinden fiyatları verilmiştir. Bu iki grafiğe göre, 31 Aralık 1999 ile 31 Aralık 2000 tarihleri arasında normal benzinin Ankara'daki fiyatı TL cinsinden % 8.0 kadar artarken, Dolar bazında % 13.2 kadar gerilemiştir. Kısacası, Hükümet, 2000 yılında, yükselen ham petrol fiyatlarına rağmen, enflasyonla mücadele programının başarılı olabilmesi için akaryakıt ürünlerine zam yapmamayı açıkça göze almıştır. Temmuz 1998'de uygulamaya koyulan otomatik fiyatlandırma sistemi kısmen gevşetilip 1 Şubat 2000'de oransal vergilendirme sisteminden maktu (sabit) vergilendirme sistemine geçilince³ ve Ocak 2000'de akaryakıt ürünlerinin fiyatlarında bir ara % 3.8 kadarlık bir indirimle gidilip daha sonra da yılın ikinci yarısında hiç zam yapılmayınca, ortaya böyle bir sonuç çıkmış bulunmaktadır.

³ 1991-2001 yılları için, ham petrol ve akaryakıt ürünleri ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve tebliğlerin kronolojik bir listesine, politics.ankara.edu.tr/~kibrctci/oilleg.html veya www.staff.uiuc.edu/~kibrctgl/oilleg.html adreslerinden ulaşılabilir.

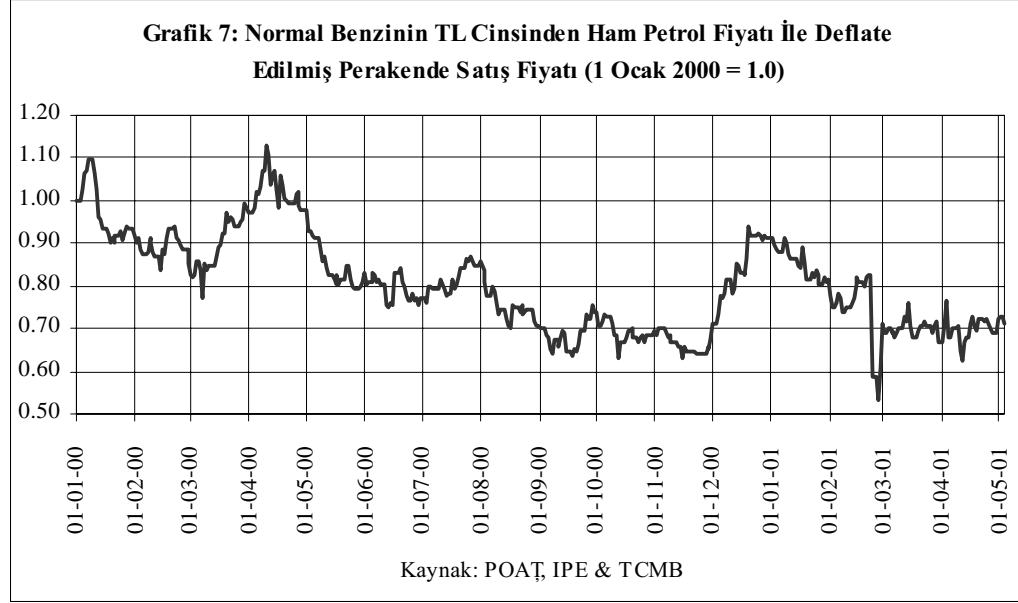

3. Son Zamları Doğuran Sebepler ve Zamların Programa Olası Etkisi

Türkiye’de hükümetlerin akaryakıt ürünlerini fiyatlandırma politikaları; akaryakıt tüketim vergisi (ATV), katma değer vergisi (KDV) ve akaryakıt fiyat istikrar fonu (AFİF) gibi vergilendirme araçlarının kullanımını incelemek dışında destekleyici başka bazı yöntemler kullanılarak da gözden geçirilebilir. 2000 yılı içinde Hükümetin akaryakıt fiyatlarına zam yapmamak için bazen vergi indirimlerine bile başvurmuş

olması, bu farklı yaklaşımı zaten kaçınılmaz hale getirmektedir. Böylelikle, 2000 yılının büyük bir bölümünde sabit tutulan akaryakıt fiyatlarının arkasında biriken büyük ve gizli baskı da daha rahat görülebilmüş olacaktır. Grafik 7’deki 1 Ocak 2000 = 1.0 bazlı endeks; akaryakıt ürünlerinin bir temsilcisi olarak normal benzinin TL cinsinden fiyatının, TL cinsinden ham petrol ithal maliyetleri ile deflate edilmiş seyrini göstermektedir:

$$\text{Deflate Edilmiş Normal Benzin Fiyat Endeksi} = \frac{\text{Normal Benzinin Pompa Fiyatı (TL/litre)}}{\text{Ham Petrol Fiyatı (\$/varil) x Dolar Kuru (TL/\$)}}$$

Grafik 7'deki eğrideki yükselişler, normal benzinin fiyatının yükseltildiği dönemlerde Dolar kuru ve dünya petrol fiyatlarındaki olası artışlarla açıklanamayacak ölçüde hızlı artırıldığını; inişler ise, tam tersine, akaryakıtta TL cinsinden temel girdi (ham petrol) maliyetindeki artışların gerektirdiğinden daha az zam yapıldığını ima etmektedir. Normal benzin fiyatlarının değiştirilmediği dönemler için ise, bu eğrideki yükselişler, kurlardaki ve/veya Dolar cinsinden ham petrol fiyatlarındaki gerilemelerle açıklanabilir. Bu nedenle, söz konusu eğrinin Grafik 7'deki seyrine göre, Hükümetin, kendi koyduğu yıllık enflasyon hedefinin tutturulabilmesi için, 2000 yılında genelde pasif kalmayı tercih ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü Mart, Nisan, Temmuz ve Aralık aylarındaki endeks artışlarının asıl sebebi, vergi artışları ve/veya akaryakıt fiyat zamları değil, Dolar cinsinden ham petrol fiyatlarındaki ciddi gerilemelerdir.

2001 yılı ile birlikte ise bu durum pek çok bakımdan değişmiş bulunmaktadır.

Kasım 2000 krizinin ortaya çıkmasından çok daha önce, ham petrol fiyat artışlarından kaynaklanan baskı karşısında akaryakıt fiyatlarını daha fazla sabit tutamayacağını sinyallerini veren Hükümet, 1 Ocak 2001'den başlayarak, her ay başında ATV'yi beklenen TÜFE artış oranı kadar yükseltmeyi kararlaştırmıştır. Böylelikle, artırılan maktu vergiler nedeniyle akaryakıt fiyatlarına Ocak 2001 başında ortalama % 0.9, Şubat 2001 başında ise % 1.2 kadar zam yapılmıştır. 22 Şubat 2001'de ise kurların serbestçe dalgalanmasına (bak. Grafik 3) yeniden izin verilmesiyle birlikte, zaten Aralık ayı sonlarından itibaren tekrar yükselmeye başlamış olan ham petrol fiyatlarının (bak. Grafik 2) da etkisiyle, ham petrolün TL cinsinden fiyatında Şubat 2001 sonlarında ve Nisan 2001 başında çok büyük sıçramalar gözlemlenmiştir (bak. Grafik 4). 22 Şubat – 14 Nisan 2001 tarihleri arasında gerçekleşen toplam sıçrama % 83.2 kadardır. Aynı tarihler arasında normal benzinin TL cinsinden pompa satış fiyatına yapılan

zamlar ise, birikimli olarak % 56.6'ya kadar ulaşmıştır.

TL cinsinden ham petrol ithal maliyetinde 31 Aralık 2000 ile 14 Nisan 2001 arasında gerçekleşen artış % 114.6, TL cinsinden normal benzin perakende satış fiyatlarında meydana gelen artış ise % 60.0 kadardır. Normal benzin, süper benzin, motorin, gazyağı ve fuel oil (6) gibi beş temel akaryakıt ürünü için aynı oran, daha önce de belirtildiği gibi, % 57.6 düzeyindedir. Bu verilere göre; akaryakıt ürünlerine yapılan zamlar, sektörün TL cinsinden girdi maliyetlerindeki artışların oldukça altında gözükmemektedir. Fakat % 114.6'lık girdi maliyeti artışının Hükümet tarafından akaryakıt fiyatlarına aynı oranda yansıtılması da zaten pek beklenemezdi; çünkü ham petrol, petrol ürünleri sektörünün en önemli girdisi olmakla birlikte tek girdisi değildir. Bilindiği üzere, ham petrol maliyetleri "petrol ürünleri" sektörünün toplam maliyetleri içinde % 90, "kok kömürü ve petrol ürünleri" sektörünün içinde ise % 65.3 kadar bir yer tutmaktadır (DPT-ÖİK, 2000 ve DİE, 1994). Bu bakımdan, söz konusu karşılaştırmanın % 114.6 ile % 57.6 arasında değil, hiç değilse % 114.6'nın % 90.0'ına karşılık gelen % 103.1 ile % 57.6 arasında yapılması daha makul gözükmemektedir. Sonuç olarak, yapılan son akaryakıt zamları, yine de, gerçek maliyet artışları ile gerekçelendirilebilecek olanın 18, hatta 45 puan kadar altında kalmış gibi gözükmemektedir.

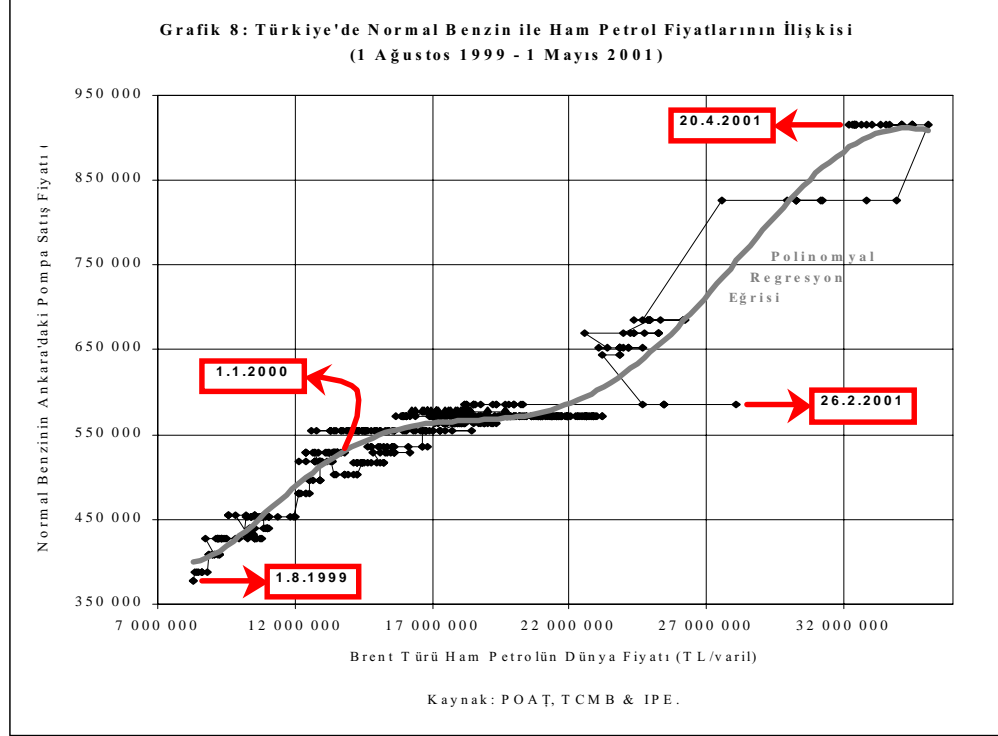
Bu uygulamanın Hükümetin 2001 yılı için ilan etmiş bulunduğu % 57.6'lık TEFE artış hedefinin tutturulabilmesi açısından taşıdığı kritik önem ortadadır. Zira, TEFE yılın ilk iki ayı itibariyle toplam % 5.0 kadar

artmışken, yılın ilk üç ayı itibariyle toplam % 15.6, ilk dört ayı itibariyle ise % 32.2 kadar artmış bulunmaktadır. Başka bir deyişle, Şubat 2001 krizi sonrasında ortaya çıkan hızlı kur ve akaryakıt fiyatı artışları % 10.6'lık Mart ve % 14.4'lük Nisan ayı artışları ile TEFE'ye belirli ölçülerde de olsa zaten yansımış durumdadır.⁴ Acaba akaryakıt zamları Hükümetin enflasyon hedefini ne ölçüde etkileyecektir? Daha somut bir biçimde sormak gerekirse, tek başına % 57.6 kadarlık akaryakıt fiyat artışı Aralık 2000 ile Aralık 2001 arasında ne oranda bir TEFE artışına yol açabilir?

2001 yılının ilk üç buçuk ayında gerçekleşen ve ondan sonra gerçekleşebilecek olan kur ve ham petrol fiyatı değişimlerini hesap dışında tutacak olursak ve akaryakıt fiyatlarının yıl sonuna dek hiç artırılmayacağını varsayarsak, tek başına % 57.6'lık akaryakıt zammı nedeniyle TEFE'nin 5-6 ay içinde (Eylül 2001'e kadar), birikimli olarak 7.2 - 7.7 puan kadar artacağını söyleyebiliriz. Bu artışın 3.9 - 4.4 puan kadarlık kısmının akaryakıt fiyatlarındaki artışın endekse dolaysız katkısından, kabaca 3.3 puan kadarının ise, ekonomideki diğer sektörlerin fiyatları üzerinde fiziki girdi maliyetlerini artırmak suretiyle yaratacağı zincirleme/dolaylı etkilerden kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır.⁵ Burada, 3.9 - 4.4 civarındaki katkının büyüklüğü, petrol ürünlerinin TEFE içindeki önceden DİE tarafından belirlenmiş fakat kamuoyuna açıkça ilan edilmeyen payının büyüklüğü (tahminen % 6.7 - % 7.6 kadar) ile ilgilidir. 3.3 puanlık etki ise, DİE'nin yayınladığı sektörel girdi çıktı tablosu kullanılarak Kibritçioğlu ve Kibritçioğlu (1999)'da uygulanan yöntemle

⁴ Mart ve Nisan 2001'de TEFE'de oluşan toplam % 25.9'luk artışın tek nedeni elbette ki kur ve akaryakıt fiyatı artışları değildir. Burada üzerinde ayrıca durulmayan diğer enflasyonist gelişmeler ve özellikle bekleyişler de TEFE artışlarını hızlandırmış bulunmaktadır.

⁵ Bu konudaki tahmin yönteminin ayrıntıları konusunda Kibritçioğlu (2000)'e ve orada sözü edilen diğer kaynaklara bakılabilir. Burada yöntemin ayrıntıları üzerinde ayrıca durulmayacaktır.

hesaplandığı için, belki şu gerekçeyle aşağı doğru sapmalı olabilir: Zincirleme sektörel fiyat artışları, uygulamada DİE tarafından toplamsallaştırılan sektörel maliyet yapılarının gerektirdiğinin çok daha üstünde gerçekleşebilir. Bu durumda, psikolojik kökenli veya ilgili piyasalardaki aksak rekabet koşullarından kaynaklanabilecek bu olası aşırı zamların etkisiyle 3.3 puanlık dolaylı enflasyonist etkinin payının daha da yükselebileceği açıktır. Berument ve Taşçı (2000) tarafından da belirtildiği gibi, eğer petrol ürünü fiyatları zamlandıktan sonra ücret, faiz ve kira gibi fiziki girdi dışı maliyet unsurlarında da yeni fiyat düzeylerine göre ayarlamalar başlayacak olursa, 3.3'lük et-

kinin en azından % 6.2'ye kadar yükselmesi beklenebilir.

Öte yandan, yine Kibritçiöğlü ve Kibritçiöğlü (1999: 20)'daki bulgular ışığında, kurlarda 2001 yılının ilk 3.5 ayı zarfında meydana gelen yaklaşık % 86.9'luk artışın petrol dışındaki ithal girdi maliyetleri aracılığıyla genel fiyat düzeyinde tahminen % 7.4 kadarlık bir ek artışa yol açabileceğini de beklemek gerekmektedir.

Sonuç olarak, % 57.6'luk akaryakıt zamlarının ve kur artışlarının TEFE'de Ağustos-Eylül 2001'e kadar en azından 14.6 - 18.0 puan kadarlık bir birikimli artışa yol açabileceğini söyleyebiliriz.⁶

⁶ Kibritçiöğlü ve Kibritçiöğlü (1999)'daki sonuçlara göre, söz konusu etkilerin çok büyük bir bölümü ilk 2-3 ay içinde (yani burada: Mart-Mayıs 2001 aylarında) ortaya çıkacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, akaryakıt zamları ve kur artışları kabaca 1.5-2 aylık bir sürece yayılarak gerçekleştiği için bu etkinin bir kısmı Mart ve Nisan 2001 fiyat artışları aracılığıyla zaten ortaya çıkmış bulunmaktadır. Etkinin ne kadarının henüz ortaya çıkmadığını söyleyebilmek oldukça zor olsa da, 14.6 - 18.0 puanlık asgari enflasyonun, Hükümetin 2001 yılı için koyduğu % 57.6'lık TEFE artış hedefinin küçümsemeyecek bir bölümünü eriteceği açıktır. Bu bakımdan, Hükümetin, 2001 yılının geri kalan kısmında, dünya ham petrol fiyatlarındaki beklenmedik yeni bir büyük artış gibi nedenler dışında çok gerekmedikçe akaryakıt fiyatlarına yeni büyük zamlar yapmamak zorunda olduğunu belirtebiliriz. Aksi takdirde, 1 Mayıs itibarıyla 2001 yılı için geri kalan 25.5 puanlık hedefe ulaşılması zora girebilecektir. Açıktır ki, hedefin tutturulabilmesi için artık TEFE'nin Nisan - Aralık 2001 döneminde en çok % 19.2 kadar artması gerekmektedir.

4. Sonuç Düşünceleri

2000 yılının ilk üç ayında Dolar cinsinden dünya ham petrol fiyatlarında % 38.2'ye kadar ulaşan büyük artış karşısında, 57. TC Hükümeti, aynı yılın 1 Ocak'ında uygulamaya koyduğu enflasyonu düşürme programında yer alan yıllık enflasyon hedefinin tutturulabilmesi için akaryakıt ürünlerine yılın ikinci yarısında hiç zam yapmamayı göze almıştır. Ancak Hükümet, bir ara Nisan 2000'de 21.3 \$/varil'e kadar gerileyen ham petrol fiyatlarının sonbahar aylarına kadar % 61.8'lik dramatik bir artış göstermesi nedeniyle, aslında oldukça güç durumda kalmıştır (bak. Grafik 1 ve 8). Ardından, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin döviz piyasasında yarattığı büyük baskı, Aralık 2000'de tekrar azalan ham petrol fiyatlarının Ocak 2001'de yeniden hızla yükselişe geçmesiyle birleşince, Türkiye'nin TL cinsinden ham petrol ithal maliyetleri 2001 yılının ilk dört ayında top-

lam % 114'ü aşan bir oranda yükselmiş bulunmaktadır (bak. Grafik 4). Bu gelişmeye akaryakıt fiyatlarına özellikle Mart ve Nisan 2001 ayları süresince peşpeşe zamlar yaparak karşılık veren Hükümet, 2001 yılı için açıklanan % 57.6'lık TEFE artış hedefinin 32.2 puanlık bölümünü ilk dört ay içinde tüketmiş bulunmaktadır. Normal benzinin Ankara için perakende satış fiyatı (TL/litre) ile ham petrolün TL/varil cinsinden fiyatı arasındaki ilişkiyi 1 Ağustos 1999 - 1 Mayıs 2001 dönemi için günlük veriler itibarıyla özetleyen Grafik 8'deki regresyon eğrisinin eğiminin 2000 yılı öncesinde olduğu gibi yeniden dikleşmiş olması, 2001 başındaki bu politika değişikliğinin derecesini açıkça göstermektedir.

Bu çalışmada özetlenen tahminlere göre; 31 Aralık 2000 ile 14 Nisan 2001 arasında akaryakıt ürünlerine yapılan ortalama % 57.6'lık zammın Aralık 2000 - Aralık 2001 döneminde TEFE'de en az % 7-11'lik bir artışa yol açması beklenmelidir. Aynı dönemde % 86.9 oranında yükselen kurların da, diğer ithal girdi fiyatlarını artırarak ekonomide en azından 7-8 puanlık ek bir enflasyona yol açacağı ileri sürülebilir. Bu durumda, eğer Hükümet yıl sonu enflasyon hedefine Aralık 2001'den daha önce ulaşmak istemiyorsa, akaryakıt ürünlerine çok zorunlu olmadıkça artık büyük zamlar yapmamak durumundadır. Yeni dezenflasyon programı çerçevesinde kurların çok fazla artmayacağını ve dünya ham petrol fiyatlarının bugünkü yüksek düzeyinde kalsa bile daha fazla yükselmeyeceğini varsayarsak, Grafik 8'deki normal benzin örneğinde olduğu gibi diğer akaryakıt ürünleri için de fiyatların 20 Nisan 2001 düzeyinden çok daha yukarılara yükseltilmemesinin pekala olanak dahilinde olduğunu söyleyebiliriz. Hükümetin dünya petrol fiyatlarında 2001'in geri kalan bölümünde oluşabilecek beklenmedik bir yeni büyük artıştan sorumlu tutulamayacağı açıktır. Ancak, eğer bir

16. YIL

an önce, kredibilitesi-güvenilirliği yüksek ve gerekli yapısal düzenlemelerle desteklenen bir programı kararlılıkla uygulamayı başaramazsa, Hükümetin yeniden kurların hızla yükselmesine, enflasyonun daha da hızlan-

masına ve hatta belki de hiperenflasyona dönüşmesine yol açarak bu başarısızlığın siyasi faturasını bir erken seçim ile ödemek zorunda kalacağı ortadadır.

Kaynakça

- Aydoğuş, O. (1993). Türkiye Ekonomisinde Maliyet-Fiyat İlişkileri, Sektörel Fiyat Oluşumu ve Enflasyon. 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Cilt 3: Sektörel Gelişme Stratejileri, s. 35-48, Ankara: DPT.
- Berument, H. ve H. Taşçı (2000). Inflationary Effect of Crude Oil Prices in Turkey. Ankara: Bilkent Üniversitesi, mimeo. [İnternet: <http://www.bilkent.edu.tr/~berument/papers/petrol.pdf>]
- Bjornland, H. C. (2000). Identifying Domestic and Imported Core Inflation. IMF Institute, Working Paper WP/00/4. [İnternet: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk&sk=3380.0>]
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1994). Türkiye Ekonomisinin Input-Output Yapısı 1990. Ankara: DİE Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı - Özel İhtisas Komisyonu (DPT-ÖİK) (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı – Petrol Ürünleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT Yayınları (DPT: 2535 – ÖİK: 551).
- Hunt, B., P. Isard ve D. Laxton (2001). The Macroeconomic Effects of Higher Oil Prices. IMF Research Department Series, Working Paper WP/01/14.
- IMF Research Department (2000). The Impact of Higher Oil Prices on the Global Economy. İnternet: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk&sk=3865.0>.
- Kibritçioğlu, A. (1999). Türkiye 'de Akaryakıt Ürünü Fiyat Gelişmeleri ve Enflasyon: Yeni Bulgular. Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri Dizisi, No. 14 (Mayıs). [İnternet: <http://dialup.ankara.edu.tr/~kibritci/oilinf2.pdf>]
- Kibritçioğlu, A. (2000). Dünya Ham Petrol Fiyat Artışları ve Enflasyonla Mücadele Programının Başarısı. BOTAŞ Vakfı PetroGas Dergisi, Sayı 16 (Mart-Nisan). [İnternet: <http://politics.ankara.edu.tr/~kibritci/oilinf5.pdf>]
- Kibritçioğlu, A. ve B. Kibritçioğlu (1999). Ham Petrol ve Akaryakıt Ürünü Fiyat Artışlarının Türkiye 'deki Enflasyonist Etkileri. Ankara: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No. 21 (Nisan). [İnternet: <http://dialup.ankara.edu.tr/~kibritci/oilinf1.pdf>]
- Konukman, A. (1996). Türkiye Ekonomisindeki Ücret-Fiyat İlişkileri, Sektörel Fiyat Oluşumu ve Enflasyon. Ekonomide Durum, 1/1: 59-66.
- Levy, V. (1981). Oil Prices, Relative Prices, and Balance-of-Payments Adjustment: The Turkish Experience. European Economic Review, 15/3: 357-372.
- Olgun, H. (1982). Türkiye 'de Ödemeler Dengesi, Para ve Enflasyon, 1963-1976. Ankara: ODTÜ İİBF Yayınları.
- Özatay, F. (1992). The Role of Public Sector Prices in Price Dynamics in Turkey. İçinde yayınlandığı kitap: H. Ersel (ed.), Price Dynamics: Papers Presented at a Workshop Held in Antalya, Turkey on May 7-10, 1990. Ankara: TC Merkez Bankası, s. 33-69.